

INHOUD

Voorspel 9

DEEL I 21

- Hoofdstuk 1. Ethiek en moraal ... De Amerikaanse adelaar 23
Richtlijn: De beperkingen van de fictie 45
Hoofdstuk 2. Phoebe: De zaak ... Dus ik daarnaartoe 55
Richtlijn: De ontwikkeling van de roman 89
Hoofdstuk 3. Jeruzalem ... Het ingewikkelde bestel 97
Richtlijn: Literatuur en geweld 127
Hoofdstuk 4. De nacht van de schande ... Ze jaagt me
de stuipen op het lijf, Hitch 136
Overgang: De bronnen van het bestaan 166

DEEL II 181

- Hoofdstuk 1. Frankrijk ten tijde van Irak – 1: Anti-américain 183
Hoofdstuk 2. 11 september – 1: De dag erna 205
Hoofdstuk 3. 11 september – 2: De dag voor de dag erna 224
Hoofdstuk 4. 11 september – 3: De dagen na de dag erna 234
Hoofdstuk 5. Frankrijk ten tijde van Irak – 2: Shock and Awe 259

Tussenspel: Memo's aan mijn lezer en 'Oktober' 285

DEEL III – ONTBINDINGEN: VOOR-VOORLAATST 309

- Hoofdstuk 1. De schemergrens ... Nobodaddy 311
Hoofdstuk 2. Hitchens gaat naar Houston ... Zo sterk als een os 343
Hoofdstuk 3. Politiek en de slaapkamer ... Niet links genoeg 366
Hoofdstuk 4. Hitchens blijft in Houston ... De synchrotron 378
Hoofdstuk 5. En vertel waarom het voor mij nooit heeft gewerkt ...
Invidia 391

DEEL IV – VOORLAATST 415
Preamble: De brand op oudejaarsavond 417
Hoofdstuk 1. Christopher: Heden-bidden-wij-voor-Hitchens-dag 421
    Schrijflessen: Het geestesoor 436
    Hoofdstuk 2. Saul: Idlewild 443
        Schrijflessen: Decorum 459
    Hoofdstuk 3. Philip: de liefde van zijn leven 468
        Schrijflessen: Onpersoonlijke krachten 489
    Hoofdstuk 4. Beëlzebub 496
        Schrijflessen: Het gebruik van variatie 515
    Hoofdstuk 5. Londen: Phoebe op haar vijfenzeventigste 521

DEEL V – LAATST: DE DOOD STERVEN 535
‘Aan dat gevecht leek ik te zijn ontsnapt’ 537
    De dichter: December 1985 539
    De romancier: April 2005 549
    De essayist: December 2011 558
        Naspel 568

Overpeinzing achteraf: Masada en de Dode Zee 581
    Addendum: Elizabeth Jane Howard 595

    Illustratieverantwoording 605
    Verantwoording van de vertalers 606
    Register 609

Voorspel

Welkom! Kom binnen – het is me een genoegen en een voorrecht. Laat me je even helpen. Ik pak gewoon je jas aan en hang hem hier op (o en trouwens, daar is de wc). Waarom ga je niet op de bank zitten, dan kun je altijd nog zien hoe dicht je bij het vuur wil.

Wat kan ik voor je inschenken? Whisky? Logische keuze, gezien het weer. Ik dacht wel dat je daaraan toe zou zijn... Blended of malt? Macallan? Twaalf of achttien jaar oud? Wil je 'm met ijs, soda? En ik zal er wat snacks bij halen. Zodat je voort kunt tot aan het diner... Alsjeblieft. Gelukkig 2016!

Mijn vrouw Elena is rond halfacht thuis. En Inez komt ook. Klopt ja, nadruk op de tweede lettergreep. In juni wordt ze zeventien. De laatste die nog thuis woont. Eliza, haar iets oudere zus, is voor haar tussenjaar naar Londen, daar komt ze immers vandaan. (Ze is daar geboren, net als Inez.) Maar goed, het toeval wil dat Eliza op bezoek komt, en ze is net op JFK geland. Dus we zijn met z'n vijven vanavond.

Elena en ik, we zijn nog niet zover, maar onze volgende levensfase kondigt zich al duidelijk aan. Die van het lege nest, bedoel ik... In een doorsneelevens heb je maar vijf of zes echte keerpunten, en dat lege nest lijkt me daar eentje van. En weet je, misschien moet ik me daar zorgen om maken.

We hebben meerdere leeftijdsgenoten die hun laatste jong uit het nest zagen wegfladderen en binnen een mum van tijd een geweldige zenuwzinking kregen. En mijn vrouw en ik zullen op zijn minst het gevoel krijgen van dat echtpaar uit *Pnin*, helemaal alleen in een groot en tochtig oud huis dat 'nu om hen heen scheen te hangen als de slappe huid en te wijde kleren van iemand die zo stom geweest is om af te vallen tot twee derde van zijn gewicht'... Dat schreef Nabokov (een van mijn helden) in 1953.

En Vladimir Nabokov, die had pas echt het recht om een autobiografische roman te willen schrijven. Niet dat zijn leven 'vreemder dan fictie' was (een

zo goed als betekenisloze frase), maar het was buitengewoon turbulent, en doorspekt met geohistorische glamour. Je ontsnapt aan het bolsjewistische Rusland om je toevlucht te zoeken in het Berlijn van de Weimarrepubliek, je ontsnapt aan nazistisch Duitsland om je toevlucht te zoeken in Frankrijk, dat prompt door Hitler wordt binnengevallen en bezet; je ontsnapt aan de Wehrmacht en zoekt – en vindt – je toevlucht in Amerika ('toevlucht vinden' maakte toen deel uit van wat het betekende om Amerikaan te zijn). Nee, Nabokov was een buitengewoon zeldzaam verschijnsel: een schrijver die werkelijk dingen meemaakte.

Tussen haakjes, ik waarschuw alvast dat ik in dit boek het nodige te berde zal brengen over Hitler en Stalin. In het jaar van mijn geboorte, 1949, was de Kleine Snor vier jaar dood, terwijl de Grote Snor (in de *Daily Mirror* die wij thuis lazen werd hij nog 'Uncle Joe' genoemd) nog vier jaar te leven had. Ik heb twee boeken over Hitler en twee boeken over Stalin geschreven, dus ik heb al zo'n acht jaar in hun gezelschap doorgebracht. Maar er valt niet aan ze te ontkomen, merk ik.

Ik heb nooit het – ongetwijfeld schrikbarende – genoegen gehad om *vn* persoonlijk te ontmoeten, maar wel heb ik een dag doorgebracht in het gezelschap van zijn weduwe Véra, beeldschoon, met een goudkleurige teint en Joods, wat belangrijk is om te weten, en ik heb zijn zoon leren kennen, Dmitri Vladimirovitsj (een flamboyant en genereus wonderkind). Toen Dmitri drie of vier jaar geleden overleed, zonder nageslacht, deed me dat dubbel verdriet. Dmitri was de enige telg van de Nabokovs, geboren in 1934, en officieel een *Mischling*, een 'halfbloed'... Tijdens de lunch in Montreux, Zwitserland bleek dat Véra en Dmitri gek op elkaar waren. Later meer over hen, in het deel van het boek dat 'Oktober' heet (het begint op bladzijde 286). Ik stuurde Véra een foto van mijn eerste zoontje en kreeg een lieve reactie terug, die ik natuurlijk ben kwijtgeraakt.

In zijn algemeenheid? Nou, ik ben een belachelijk lakse en toegeeflijke ouder, iets waar ik bij gelegenheid door mijn kinderen op ben geweest. 'Je bent een heel goede vader, papa,' vertrouwde Eliza me toe toen ze acht of negen was, op een dag dat ik hen in mijn eentje onder mijn hoede had. 'Mama is ook een heel goede moeder. Maar ze is soms wel een beetje streng.'

Het was duidelijk wat ze bedoelde. Een strenge inborst is me vreemd,

laat staan dat ik iets kan afdwingen. Daar moet je oprecht woedend voor zijn en die woede voel ik bijna nooit. Ik heb geprobeerd een woedende vader te zijn, maar dat was maar één keer en duurde niet langer dan zes of zeven seconden. Niet bij mijn dochters, maar bij mijn zoons, Nat en Gus (die nu rond de dertig zijn). Op een dag – toen ook zij acht of negen waren – kwam hun moeder Julia, mijn eerste vrouw, in wanhoop naar me toe en zei: ‘Ze zijn echt onmogelijk. Ik heb alles geprobeerd. Nu moet jij maar eens!’ Waarmee ze bedoelde: nu moet jij maar eens je mannelijkheid laten gelden.

Dus baande ik me gehoorzaam een weg naar hun kamer, verhief mijn stem en zei: ‘Zég! Wat heeft dit verdomme te betekenen?’

‘O jee,’ zei Nat met een futloos opgetrokken wenkbrauw. ‘Hoed je voor de toorn van papa.’

Dat was het einde van mijn woede.

Het probleem is dat ik het gewoon niet volhoud om kwaad te zijn. De Zeven Hoofdzonden dienen nodig te worden herzien en gemoderniseerd, maar laten we voor altijd onthouden dat Woede zijn rechtmatige plek inneemt binnen dat klassieke zevental. Want: cui bono? Heb medelijden, zowel met degene die een dergelijke woede uitdraagt als degene die hem over zich heen krijgt. Het Engelse *Anger* stamt af van het Oudnoorse *angre* (ergernis) en *angr* (verdriet). Jazeker, verdriet. Woede is een vorm van zelfkwellling, net als jaloezie.

In mijn vaderrol maak ik me daar niet schuldig aan, maar er is wel een andere hoofdzonde die ik in dit verband moet opbiechten, die van de luiheid, mijn morele luiheid. Waardoor de moeder meer te doen heeft... Ik heb Elena gewaarschuwd, enigszins om mezelf in te dekken (tegen de tijd dat Inez werd geboren was ik immers vijftig). Ik zei: ‘Dat vaderschap wordt voor mij een soort eredoctoraat. Ik ben met pensioen, maar met behoud van titel. Dus in zijn algemeenheid ben ik een luie vader, hoewel ik de eer onmiddellijk (met plezier en dankbaarheid) heb aanvaard.’

Drie jaar geleden hield ik een praatje op St Ann’s, de school van mijn middelste dochter, hier in Brooklyn (waar ook Inez op zit). Eliza was toen vijftien.

‘Zoiets kan een gênante vertoning zijn, pap,’ zei Gus (zoon nummer twee) toen ik hem erover wilde vertellen, en zijn oudere broer Nat zei: ‘Absoluut. Dikke kans.’

‘Helemaal waar,’ zei ik, ‘maar daar is het niet op uitgedraaid. Eliza hoefde zich nergens voor te schamen. En dat kan ik aantonen. Luister maar eens.’

De zaal die de school had gekozen was een naburige of misschien bijbehorende gebedsruimte, een echt (protestants) kerkgebouw met gelakt hardhout en gebrandschilderde ramen. Ik stond op de kansel, keek uit over een menigte klamme jonge gezichten (ik geloof dat al haar jaargenoten verplicht aanwezig waren) die blijk gaven van een ‘gevoelige afwachtendheid’ (zoals Lawrence zegt over Gudrun en Ursula aan het begin van *Women in Love*), tikte op de microfoon, heette iedereen welkom, stelde mezelf voor en vroeg: ‘Maar nu. Wie van jullie heeft weleens met de gedachte gespeeld om schrijver te worden?’ Zo meteen zal ik je vertellen hoeveel handen er werden opgestoken. Ik ging door:

‘Nu wil het geval dat jullie misschien wel het beste weten van iedereen hoe het is om een schrijver te zijn. Jullie zijn jonge tieners. Op die leeftijd kom je op een hoger niveau van zelfbewustzijn. Of kom je in directer contact met jezelf. Het is alsof je een stem hoort die de jouwe is, maar die niet klinkt alsof hij de jouwe is. Of niet helemaal, het heeft iets onwennigs, een stem die zich duidelijker en scherper uitdrukt dan vroeger, bedachtzamer en tegelijk luchtiger, kritischer (ook op jezelf), genereuzer en toegeeflijker. Je houdt van die gevorderde stem en om die vast te houden, ga je gedichten schrijven, je houdt misschien een dagboek bij of begint een aantekenschrift. In plezierige afzondering verlies je jezelf in je eigen gedachten en gevoelens en soms ook in de gedachten en gevoelens van een ander. In afzondering.

Dat is het leven van een schrijver. Het verlangen ontstaat in deze tijd, als je een jaar of vijftien bent, en als je schrijver wordt, zal je leven nooit meer echt veranderen. Een halve eeuw later leef ik nog steeds zo, de hele dag. Schrijvers zijn in hun puberteit blijven steken, maar tot hun eigen tevredenheid; ze houden van hun huisarrest... De wereld maakt een vreemde indruk op jullie, de wereld der volwassenen die jullie in beschouwing nemen, en het is onvermijdelijk dat jullie je zorgen maken, al is het dan nog steeds op een veilig afstandje. Net als de verhalen die Othello aan Desdemona vertelde, de verhalen waarmee hij haar hart veroverde, lijkt die volwassen wereld “vreemd ja, meer dan vreemd”, maar ook “jammerlijk, zeldzaam jammerlijk”. Een schrijver zal nooit boven dat idee uitstijgen. Vergeet niet dat een puber nog steeds een kind is, een kind dat onbevooroordeeld om zich heen kijkt, en zonder de geruststelling van eerdere ervaringen.’

Aan het slot stelde ik dat het in literatuur uiteindelijk draait om de liefde en de dood. Ik ben daar verder niet op doorgegaan. Wat weet je op je vijftiende van de liefde, de erotische liefde? Wat weet je op je vijftiende

van de dood? Je weet dat woestijnratten en parkieten kunnen doodgaan en misschien weet je ook dat het oudere familieleden kan overkomen, onder wie de ouders van je ouders. Maar je weet nog niet dat het ook jou zal overkomen, een wetenschap die nog dertig jaar zal uitblijven. En daarna duurt het nog eens dertig jaar voordat je je gesteld ziet voor het 'echte grote probleem', voordat je wordt gedwongen de moeilijkste positie in te nemen...

'En hoe weet je zo zeker dat Eliza zich niet voor je schaamde?' vroeg Nat na verloop van tijd.

'Inderdaad, pap,' zei Gus. 'Hoe kun je dat aantonen?'

'Toen het tijd was voor vragen uit de zaal was Eliza niet de eerste die haar mond opendeed, maar ook niet de laatste,' zei ik. 'Ze maakte een zinnige, heldere opmerking... Ze is me dus niet afgefallen. Ik ben er trots op om te zeggen dat ze me erkende. Ze kwam er rond voor uit dat ik de hare was.'

O, en toen ik vroeg wie ook schrijver wilden worden? Hoeveel toehoorders staken toen hun hand op? Ten minste twee derde van het publiek. Zodat ik voor het eerst van mijn leven op het idee kwam dat de aandrang om te schrijven bijna universeel is. Wat eigenlijk niemand hoeft te verbazen, denk je ook niet? Dat is toch zeker de enige manier om je een beetje te verzoenen met het feit van je bestaan op aarde?

Nu ben jij een aandachtig lezer, en je bent nog heel jong. Dat op zichzelf betekent al dat je met het idee speelt om schrijver te worden. En je bent misschien ook aan iets bezig. Het onderwerp ligt gevoelig, en zo hoort het ook. Vooral een roman ligt gevoelig, want daarin leg je bloot wie je eigenlijk bent. Geen enkele andere geschreven vorm doet dat, zelfs niet iemands Verzamelde Gedichten en al helemaal niet zijn autobiografie of impressionistische memoires als *Speak, Memory* van Nabokov. Als je mijn romans hebt gelezen, ben je al helemaal met me bekend. Dus dit boek is niet meer dan een zoveelste uitbreiding, en details zijn vaak welkom...

Mijn vader Kingsley wist een vriendelijke manier om een gevoelig onderwerp aan te kaarten. Hij zei: 'Je mag er zoveel of zo weinig over zeggen als je wilt.' Heel beleefd en inderdaad, heel gevoelig. Misschien wil je over je problemen praten, misschien ook niet. Maar voel geen schroom. In je uiterst bondige berichtje schreef je: *Ik wil niet dat dit over mij gaat*. Nou, ook ik wil niet dat het over mij gaat, maar dat is wel mijn taak.

Hoe dan ook, ik zal je wat goede tips geven over verteltechniek, bij-

voorbeeld hoe je een zin kunt formuleren die de lezer prettig in de oren klinkt. Maar neem al mijn adviezen wel met een korreltje zout. Neem elk schrijfadvis met een korreltje zout. Dat wordt van je verwacht. Schrijvers moeten hun eigen weg vinden naar hun eigen stem.

Meer dan tien jaar geleden heb ik een poging gedaan dit boek te schrijven. En dat ging niet. In die tijd droeg het de pretentieuze werktitel *Leven* (met als bedeesde ondertitel 'Een roman'). Op een weekend in Uruguay in 2005 dwong ik mezelf het hele zaakje door te lezen, van het eerste tot het laatste woord; het waren er ongeveer honderdduizend. En *Leven* was dood.

Dat ik kennelijk zo'n dertig maanden had verkwanseld (dertig maanden rondploeteren op een modderig kerkhof) was nog wel de minste van mijn zorgen. Ik dacht dat ik aan het eind van mijn Latijn was. Echt waar. Alsof ik daarin bevestigd wilde worden liep ik naar de Noord-Uruguayaanse kust – bij het dorpje José Ignacio, in de buurt van Maldonado, niet ver van de Braziliaanse grens – en ging zoals zo vaak met een aantekenschrift op een rots zitten: waar de Zuid-Atlantische Oceaan kwam aan gedenderd, rotsen de omvang en de contouren hadden van een dommelende dinosaurus en een vuurtoren massief afstak tegen de zachtblauwe lucht. En ik schreef geen lettergreep. Het schouwspel zette me nergens toe aan. Ik dacht dat ik aan het eind van mijn Latijn was.

Een gevoel dat me schrikbarend onbekend voorkwam, een soort anti-inblazing. Als er een roman bij je opkomt, word je bezield door een vuur dat je vertrouwd voorkomt, maar altijd weer bijzonder is: je voelt je gezegend, gesterkt, op een adembenemende manier gerustgesteld. Maar nu leek het tij te zijn gekeerd en voelde ik me in de steek gelaten door iets wat met de hand voor de mond adieu had gemompeld en zich langzaam had teruggetrokken...

Natuurlijk bekende ik aan Elena dat *Leven: Een roman* het leven had gelaten. Maar ik bekende aan niemand dat ik aan het eind van mijn Latijn was gekomen. En dat bleek ook niet waar te zijn. Het was alleen *Leven* dat ik niet kon schrijven. Maar toch. Ik zal het gevoel nooit vergeten: de geest die voor mij wegebde. Schrijvers gaan twee keer dood. En daar op het strand dacht ik: kijk, daar zul je het hebben. Mijn eerste dood.

Zo meteen zal ik je vertellen over de perverse mentale periode die ik doormaakte toen ik net op middelbare leeftijd was. Ik vraag me regelmatig af of er een verband is met dat dieptepunt of kritieke moment daar aan de kust, die duizelingwekkende duik in mijn zelfvertrouwen. Ik geloof van

niet. Want die perversiteit was al eerder begonnen en ging ook daarna nog door. Jawel, maar zulke dingen zitten er lange tijd aan te komen en doen er lang over om weer te verdwijnen.

Mijn oudste kind, Bobbie. Ik leerde haar pas kennen toen ze negentien was. Ze ging al naar Oxford (geschiedenis studeren).

‘Klopt, zo moet je dat ook doen,’ zei mijn vriend Salman (o en ik bied bij voorbaat mijn excuses aan voor al die namedropping. Je zult er wel aan wennen. Dat moest ik zelf ook. En het is ook geen namedropping. Als je op vijfjarige leeftijd ‘papa’ zegt, doe je niet aan namedropping). ‘Ze pas leren kennen als ze al op Oxford zitten,’ zei Salman.

Leuk opgemerkt, maar dat is natuurlijk geen manier van doen, zoals we beiden wisten. En ik voel vaak spijt, het snijdt me diep door de ziel dat ik Bobbie niet gekend heb toen ze een kind was, een kleuter, een meisje, een prepuber en adolescent. Maar het zij zo. Ze zal hier niet vaak ter sprake komen: ze speelde al een hoofdrol in het boek dat ik schreef na de dood van mijn vader in 1995, en nu is er een hele oceaan die ons van elkaar scheidt...

Ik heb dus twee jongens en twee meisjes helpen opvoeden. Ik ben bekend met jongens en met meisjes, maar waar ik niet heel bekend mee ben, is hoe ze met elkaar omgaan. In de afgelopen jaren heeft Bobbie me twee kleinkinderen ‘geschonken’, zoals dat heet, een perfecte jongen en een perfecte meisje. Dus misschien dat ik van hen nog iets leer, van een afstandje, door de verkeerde kant van de lens.

Aan de andere kant: zelf ben ik opgegroeid als middelste kind, met een oudere broer en een jongere zus. Nicolas was en is niet meer dan een jaar en tien dagen ouder dan ik; we waren praktisch tweelingbroers. Maar Myfanwy (uitgesproken als Mivvanwie) was vier jaar jonger en stierf in 2000. Ook die gebeurtenis zat er lange tijd aan te komen en deed er lang over om weer te verdwijnen.

Een opmerking over de ziekelijke belangstelling die ik begon te koesteren voor zelfmoord. Mijn langdurige periode zelfs waarin ik me overgaf aan zogeheten ‘suïcidale ideatie’.

Officieel begon dat op 12 september 2001. Het was geen reactie op de zelfmoordaanslagen van de dag ervoor (hoewel ik daardoor vermoedelijk wel extra beïnvloedbaar en ontvankelijk was). Het was niet Osama bin La-

den die me een opdonder had gegeven. Het was een ex van mij, een vrouw genaamd Phoebe Phelps (en Phoebe staat te popelen om in dit boek haar opwachting te maken).

Dichter Craig Raine merkte ooit op over Elias Canetti dat hij op een mensenmassa reageerde 'als door een zwerm wespen gestoken'; Canetti's bekendste boek heet dan ook *Masse und Macht*. O, trouwens, een fascinerende roddel: Canetti, die de Nobelprijs voor de Literatuur won, was een minnaar van de jonge Iris Murdoch (je vraagt je af hoe hun intieme gesprekken verliepen). Ik reageerde als door een wesp gestoken op Phoebe Phelps, maar ook dat voelde als een zwerm.

Je zult het niet geloven, maar voor een man is het een hele opluchting om zestig te worden. Ten eerste is het een opluchting om geen vijftiger meer te zijn. Wat de zeven decennia betreft ben je als dertiger een prins en als vijftiger een bedelknaap. Ik was ervan uitgegaan dat het als zestiger alleen nog maar veel erger zou worden, maar tot mijn verrassing heb ik ontdekt dat de curve is afgevlakt en tot mijn schaamte moet ik zelfs bekennen dat ik alleen in mijn kinderjaren zo gelukkig ben geweest als nu. Wel moet je vrede zien te sluiten met een ongemakkelijke nieuwe gedachte, in de trant van: zestig... Mmm. Daar kan toch zeker niks goeds van komen? Maar zelfs dat kun je nog altijd beter hebben dan vrijwel elke gedachte die je als vijftiger bekruipt (een tijdperk waarop ik later nog verbitterd zal terugkomen).

De laatste tijd stel ik me de vraag: hoe zal ik er eigenlijk tussenuit knippen? Ik bedoel, op welke manier precies? Niet dat ik ernaar uitkijk om dood te zijn; dat deed ik zelfs niet in de hoogtijdagen van mijn suïcidale ideatie. Maar je voelt gewoon dat je in de buurt van de uitgang komt en zo langzamerhand wordt meegenomen (in de waardige bewoordingen van een Amerikaans auteur die we hier heel binnenkort zullen ontmoeten) naar 'de voleindiging van je realiteit'.

Een voleindiging die bespottelijk snel dichterbij komt. Sterker nog, je voelt je een beetje een stakker, elke keer als je je ogen opent en het bed uit komt. Je psychische klok (daar is het een en ander over geschreven) gaat ook echt sneller... Na mijn zestigste kwam mijn verjaardag twee keer per jaar, en daarna drie keer. *The Atlantic Monthly* kwam zo langzamerhand om de twee weken en tegenwoordig is het *The Atlantic Weekly*. Het is nog niet eens zo lang geleden dat ik me dagelijks ben gaan scheren, of zo voelt het tenminste (en ik scheer me aantoonbaar niet dagelijks). De politiek commentator Thomas L. Friedman publiceerde vroeger alleen op woensdag